

מ"בכור" למעט את היוצא אחר יוצא דופן, לא ממשמעות "בכור" למדנו כן, אלא מיתורא ד"בכור",⁽⁸⁾ והכי קאמר:

אי סלקא דעתך יצא אחר יוצא דופן קדוש, "בכור" דכתב רחמנא למה לי, שהרי:

יט-ב אי למעוטי היכא דיצתה נקבה לפניו, מ"פטר רחם" נפקא —

אלא שמע מינה: "בכור" למעוטי היכא יוצא אחר יוצא דופן.

אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא:

אי סלקא דעתך כדבריך דבכור לדבר אחד הוא בכור והיוצא אחר יוצא דופן נלמד מיתורא ד"בכור" שבא למעט את היוצא אחר יוצא דופן —

תינח היכא דיצא זכר דרך דופן יוצא זכר אחריו דרך רחם ולא קדוש, דזה שפיר אימעוטי ליה מ"בכור", משום דבכור לרחמים איכא [אכן בכור הוא לרחמים], אבל בכור לזכרים ובכור לולדות ליכא [אינו בכור לשני אלן]. כלומר, משום שאינו בכור אלא לדבר אחד ולשנים אינו בכור —

אלא היכא דיצתה נקבה דרך דופן וזכר דרך רחם ליקדש, כי אין לנו הכרח למעט מיתור לשון "בכור" אף את זה, דהא איכא בכור לזכרים ובכור לרחם. כלומר, שהרי בכור הוא לשני דברים, ושמא לא מיעטה התורה אלא את הבכור לדבר אחד?!

אלא מחורתא כדאכיי דעד שאינו בכור לכל דבר אינו בכור, ד"בכור" לכל משמע, וממילא אימעטי כל מי שאינו בכור לכל, ואפילו יצתה נקבה דרך דופן וזכר דרך רחם.⁽¹⁾

הדרן עלך הלוקח עובר פרתו

דופן אינו בכור אפילו כשנקיבה היא זו שיצתה ראשונה דרך דופן, כיצד יהא הדין "בנפל [שגם הוא פוטר] נקיבה שיצתה דרך דופן, ואחר כך זכר בן קיימא דרך רחם אי הוּנָה בכור או לא? דאפשר לומר: דקרא ד"בכור" לא ממעט אלא בבא אחר יוצא דופן שיצא בן קיימא, דבכי האי גוונא לא קרינן ביה "בכור" לבא אחריו, כיון דאינו אלא בכור לרחמים ולזכרים, אבל לולדות — לא. אבל כשיצאת הנקבה נפל דרך דופן, דכי האי גוונא הבא אחריו הוא ראשון לזכרים ולרחמים ולולדות, דהולד שיצא דרך דופן לא חשיב ולד כיון דנפל היה, אפשר דקרינן ביה "בכור", או דילמא לא שנא".

לי לפטור את היוצא דופן משום "פטר רחם", והרי תיפוק ליה משום שנאמר "כל הבכור אשר יולד", דסתם לידה הוא כדרכו פרט ליוצא דופן, ראה שם.

8. בפשוטו נראה, דסוגיית הגמרא לעיל, דמפרשינן טעמא דרבי עקיבא — שהיוצא אחר יוצא דופן אינו בכור — משום דבכור לדבר אחד לא הוי בכור, היינו כאכיי, דלרבינא מיתורא דבכור ילפינן לה. ואכן מסקנת הגמרא היא כאכיי.

1. נסתפק מהרי"ט אלגאזי [כד ג], לפי מסקנת הגמרא שהעיקר כסברת אכיי, והבא אחר יוצא

ולא מיקרי "ראשית אונו". וכן כתב מסברא דנפשיה בסדרי טהרה בחידושיו לנדה דף כו, ושוב הביא ללמוד כן מדברי הט"ז, והדברים שם הם לגבי בכור אדם. ובשו"ת מנחת יצחק [חלק ד סימן נ] כתב על דברי הט"ז שצריך למצוא מקור לדבריו, ולא משמע כן בכל מקום, וגם הביא ממהרי"ט אלגאזי הנזכר שאינו סובר כהט"ז שהרי בא על ענין זה ממקום אחר.

ובעיקר ספיקו של מהרי"ט אלגאזי ראה בהערות שם שהביאו בשם רבי עקיבא איגר ללמוד מדברי הט"ז – המובאים בהערות בעמוד א, ראה שם – ש"אם הולד בדרך דופן הוא נפל, השני הוא בכור לכהן, דהא הוא גם כן בכור לנחלה כיון דהראשון נפל", כמבואר במשנה מו א שהבא אחר הנפלים אף שאינו בכור לכהן מכל מקום בכור הוא לנחלה, כיון שאין לב אביו דוה על הראשון

פרק הלוקח בהמה

מתניתין:

הלוקח בהמה מן הגוי, ואינו יודע אם ביכרה
כבר ביד הגוי אם לא ביכרה:

רבי ישמעאל אומר:

עז שילדה בת שנתה [תוך שנה הראשונה
ללידתה], הרי הולד ודאי לכהן, כי ודאי לא
ילדה קודם ולד נוסף.⁽¹⁾

ואם מכאן ואילך [לאחר שנתה הראשונה]
ילדה, הרי הולד ספק בכור, כי שמא ילדה
אצל הגוי בשנתה הראשונה.

רחל שילדה בת שתים [תוך שתי שנים

ללידתה], הרי הולד ודאי לכהן, כי אי אפשר
שתלד קודם, ואם ילדה מכאן ואילך [לאחר
שתי שנים], הרי הוא ספק בכור.

פרה וחמור שילדו בנות שלש, הרי הולד
ודאי לכהן, מכאן ואילך — ספק.⁽²⁾

אמר לו רבי עקיבא לרבי ישמעאל:

אילו היה הדין שבולד גמור בלבד הבהמה
נפטרת, ועד שלא ילדה ולד גמור הבא
אחריו בכור הוא, כי אז אכן הדין היה
דבריה!

אבל אין הדבר כן, אלא אמרו: סימן הולד
בבהמה דקה: טינוף [שהפילה דם מרחמה,

שתי פעמים, מכל מקום שנה ראשונה אינה
יולדת רק פעם אחת, אבל אם ילדה מיכן ואילך
יום אחד בשנה שניה, מכל מקום פטורה מספק,
דשמא ילדה ברשות הגוי בשנה ראשונה, וכן
צריך לומר גבי רחל בת שתים, דאינה יולדת
שתי פעמים בשתי שנים ראשונות, והכי מוכח
בגמרא. אבל גבי פרה וחמור על כרחך אינך
יכול לפרש כן שיוולדת לפעמים בתוך שלש,
והוכיח כן מן הגמרא בעבודה זרה, וראה שם.
וראה עוד בתוספות ד"ה פרה וחמור ובחזון
איש בכורות כ ו בביאור דבריהם. וראה עוד
בהערות לקמן כ א דמדברי התוספות שם מוכח
שיוולדות קודם סוף שנתן.

2. [בהערה 1 מתבאר, שמלשון הגמרא
בעבודה זרה כד ב משמע, שאינה יולדת פחותה
מבת שלש, ואם כן, צריך ביאור: אפילו ילדה עד
חמש חדשים בשנתה הרביעית ודאי לכהן, שהרי

1. לשון רבינו גרשום הוא: אם עז בת שנתה
לקח, וילדה סוף שנתה, ודאי לכהן, דבתוך
שנתה לא ילדה קודם השתא. ועוד משמע כן
בגמרא עבודה זרה כד ב לענין פרה ששינו
במשנתנו שעד בת שלש אינו חושש שילדה אצל
הגוי, ומביאה הגמרא שם את משנתנו להוכיח
שאינן פרה יולדת פחותה מבת שלש [ראה שם
את לשון הגמרא], ומשמע שאינה יולדת אלא
בסוף שנתה השלישית. וראה עוד בלשון רש"י כ
ב ד"ה מאי איכא: דבבציר מהכי [מעז בת
שנתה] מי ילדה, ראה שם.

והנה לכאורה דבריו מוכרחים, שאם יולדת
היא אפילו בתחילת שנתה אם כן, מנין שלא
ילדה אצל הגוי. אך ראה בשיטה מקובצת בשם
תוספות חיצוניות שכתב: עז בת שנתה ודאי
לכהן, פירוש: אם ילדה ברשות ישראל תוך
שנתה ודאי לא ילדה ברשות הגוי, דשתי פעמים
אינה יולדת בשנה, ואף על פי שהגדולות יולדות

ויולדות בתוך שנתן נינהו, והא ודאי מילד
אוליד [והרי רובן מתעברות ויולדות בתוך
שנתן, ואם כן, ודאי שאף זו ילדה ביד הגוי]
והולד שנולד ביד הישראל לאחר שנתה אינו
בכור! (4)

וכי לימא רבי ישמעאל ברבי מאיר —
המובא בהמשך הסוגיא — פבירא ליה,
דחייש למיעוטא. (5)

ומשנינן: אפילו תימא כרבנן סבירא ליה
לרבי ישמעאל, ומכל מקום לא קשיא:

ומשום דכי אזלי רבנן בתר רובא, ברובא
דאיתיה קמן [רוב שנמצא לפנינו] כגון תשע
חנניות מוכרות בשר שחוטה ותשע מוכרות
בשר נבילה ונמצא בשר שאין אנו יודעים
מאיזה חנות יצא, וכן פנהדרין שרובם
מכריעים את הדין —

אבל רובא דליתא קמן [רוב שאינו לפנינו]
וכרוב זה שאנו אומרים רוב בהמות

ואותו דם הוה ולד אלא שהפילה, ונקרא
"טינוף" (3) ואף שאין כאן ולד גמור,
ובבהמה גסה סימן לולד: שיליא, ובאשה:
שפיר [עור שיש בו צורת הולד] ושיליא.
ושמא טינפה תחילה ושוב ילדה בהתוך
שנתה, ואין זה בכור, וכן בכלום. ולפיכך:

זה הכלל: כל שידוע שביכרה אצל הגוי, אין
כאן לכהן כלום, וכל שידוע שלא ביכרה
אצל הגוי, הרי זה הולד שנולד — לכהן.
ואם ספק אם ביכרה: יאכל הולד שנולד אצל
הישראל במומו לבעלים, ואין להקריבו שמא
חולין הוא בעזרה.

גמרא:

שנינו במשנה: עז בת שנתה ודאי לכהן,
מכאן ואילך ספק:

ומקשינן: מיכן ואילך ספק! ? ואמאי! ? זיל
בתר רוב בהמות, ורוב בהמות מתעברות

של הריון ללידה שאצל הישראל נמצא שילדה
לששה חדשים], מכל מקום כיון דאם איתא דזה
הולד שילדה קמן הוא ראשון, אשתכח דלא
ילדה תוך שנתה, וכיון דרובן יולדות תוך שנתן,
יש לומר שזה הנולד קמן הוא בנה השני. ומיהו
למה שכתבו התוספות לקמן כ א דרוב בהמות
מתעברות כשראויות להתעבר, אם כן, על כרחך
רוב יולדות בנות ששה חדשים, שאחר שלשים
יום הן ראיות להתעבר, אבל לדעת רמב"ן אין
הכרח לדבריהם. [וראה בהערות שם].

5. הוא הדין דלרבי עקיבא מצי למידק כן, דהא
לא פליג ארבי ישמעאל דמיכן ואילך הוי ספק
בכור, וכמבואר בהלכות הרמב"ן, אלא דרבי
עקיבא באמת חייש למיעוטא, וכמבואר במסקנת
הגמרא לקמן כ ב, וראה רש"ש.

אצל הגוי לא ילדה אלא בסוף שלש זמן הריונה
הלוא הוא חמש חדשים, וצריך תלמוד].

3. על פי רבינו גרשום. וראה לקמן כא ב "היכי
דמי טינוף".

4. כתב החזון איש בכורות כ ה: נראה, דאף
בילדה יום ראשון של שנה שניה איכא רובא,
ואף אם תמצוי לומר דליכא רובא יולדות בת
ששה חדשים, [פירוש, דלכאורה יש להקשות:
כיון שרוב בהמות יולדות בתוך שנתן ואין לנו
רוב להקדים הלידה מסוף שנתן, אם כן, כשעבר
רק יום אחד שבו ילדה, איך נאמר שודאי ילדה
אצל הגוי, והרי נמצא שאתה אומר: רוב בהמות
יולדות לששה חדשים, כי אחר שילדה אצל הגוי
לא קיבלה זכר שלשים יום, ועוד חמשה חדשים

במצות יבום, וקטנה אינה מתייבמת שמא תמצא איילונית שאינה בת יבום, ונמצאו פוגעין בערוה [אשת אח שלא במקום מצוה].

ורבנן סברי: זיל בתר רוב קטנים, ורוב קטנים לאו פריסים נינהו. וכן זיל בתר רוב קטנות, ורוב קטנות לאו איילונית נינהו. ולפיכך אף הקטן והקטנה מייבמין.

הרי מבואר שאף ברוב שאינו לפנינו הולכים חכמים אחר הרוב, ולשיטתם אף במשנתנו יש לילך אחר רוב בהמות שמתעברות ויולדות בתוך שנתן, ולפטור את היולדת לאחר שנתה!?

אלא אמר רבא:

מחורתא [התירוץ המחזורי הוא]: רבי כ-א ישמעאל כרבי מאיר סבירא ליה דחייש למיעוטא, ולכן אף עז שילדה לאחר שנתה, הרי הולד ספק בכור.⁽¹⁾

רבינא אמר ליישב את דעת רבי ישמעאל, אפילו תימא רבנן, לעולם רבי ישמעאל כחכמים הוא סובר, ומכל מקום אין לילך כאן אחר רוב בהמות מתעברות ויולדות תוך שנתן, ומשום דכי אזלי רבנן בתר רובא,

מתעברות ויולדות ואף זו כמותם, לא אזלי רבנן בתר רובא.⁽⁶⁾

ומקשינן עלה: והא קטן וקטנה שאנו מסופקים עליהם אם סריס הוא הקטן או איילונית היא, ורוב העולם אינם סריסים דרובא דליתיה קמן היא, ומכל מקום קאזלי רבנן בתר רובא, הרי שלדעת חכמים אזלינן גם אחר רובא דליתא קמן! ? דתניא:

קטן שנפלה אשת אחיו לפניו ליבום, וקטנה שנפלה ליבום, לא חולצין ולא מייבמין, דברי רבי מאיר, כדמפרש טעמא ואזיל.

אמרו לו חכמים לרבי מאיר:

יפה אמרת שקטן וקטנה אין חולצין, ומשום ש"איש" [ואם לא יחפוץ האיש לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה" – דברים כה ז] כתוב בפרשה למעט את הקטן מן החליצה, ומקשינן אשה לאיש, שהרי הוקשה לו "יבמתו".⁽⁷⁾

אלא מה טעם קטן וקטנה אין מייבמין! ?

אמר להם רבי מאיר:

קטן אינו מייבם שמא ימצא סריס שאינו

1. א. ואם תאמר: שמא כרבנן, ומכל מקום מודו רבנן כאן שהוא ספק, משום דסמוך מיעוטא שאינן מתעברות לחזקת הבהמה שלא ילדה, והוי ספק! ?

ראה בזה באהל משה בשם מלאכת יום טוב וראה בהערות שם. וראה עוד בקרן אורה ביבמות קיט א ד"ה ולפמ"ש, וראה לשון התוספות בד"ה מחורתא, ובדבריהם ביבמות קיט א שצויינו בתוספות. ובהערה 2 שעל

6. בפשוטו רובא דאיתיה קמן, הוא רוב שאנו מיחסים את הנמצא לפנינו לרוב, שאנו אומרים הנמצא לפנינו הוא אחד מהרוב, ואילו רובא דליתא קמן הוא שאנו מיחסים את הנמצא לפנינו שהוא כמו הרוב ולא אחד מהרוב. וקצת יש מקום עיון לפי זה בלשונות רש"י ורבינו גרשום.

7. על פי רש"י יבמות קה ב.